

Wprowadzenie

Punktem wyjścia niniejszego katalogu było pięciotomowe dzieło Waltera Mannowsky'ego *Der Danziger Paramentenschatz. Kirchliche Gewänder und Stickereien aus der Marienkirche* z lat 1931–1938, obejmujące 541 obiektów. Wraz z wcześniejszym opracowaniem Augusta Hinza z 1870 roku jest do dzisiaj podstawowym i nieocenionym źródłem wiedzy o przedwojennym zbiorze średniowiecznych paramentów z kościoła Mariackiego w Gdańsku. Obecny katalog zawiera już tylko 189 obiektów z ówczesnych zasobów, zwróconych dopiero w 1961 roku, po ewakuacji w czasie II wojny światowej. Dołączono do nich 2 bursy uwzględnione w katalogu Mannowsky'ego, które pozostały w Gdańsku. Liczba paramentów będących do 1945 roku własnością kościoła farnego NMP w Gdańsku, a znajdujących się od 1961 roku w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku, zwiększyła się więc do 191. Dodano również 8 fragmentów tkanin odłączonych od szat liturgicznych w trakcie prac konserwatorskich i przechowywanych oddzielnie w magazynie muzealnym. Ostatecznie niniejszy katalog obejmuje 199 obiektów stanowiących pierwotnie „gdański skarb średniowiecznych paramentów” z kościoła Mariackiego w Gdańsku.

Na końcu Katalogu zamieszczono Aneks zawierający 14 średniowiecznych tekstyliów ze zbiorów Muzeum Narodowego w Gdańsku, wśród nich najstarszą szatę liturgiczną, tzw. ornat Świętopelka z XIII wieku.

Dzieło Mannowsky'ego ma ogromne znaczenie dla obecnego opracowania gdańskiego zbioru. Bez zamieszczonych w nim informacji katalog byłby niepełny, pozbawiony wiadomości o strukturze i wielkości średniowiecznych zasobów kościoła Mariackiego, wskazań dotyczących przynależności paramentów do kompletów, licznych uwag o rozproszonych i nieistniejących dziś obiektach, o wzorach zdobiących ówczesne tkaniny, o analogiach i pokrewieństwie różnych wzorów.

Katalog opracowany po ponad 80 latach z oczywistych względów różni się od poprzedniego zarówno w sferze strukturalnej, zawartości merytorycznej, stosowanej terminologii, jak i w formie edytorskiej. Poczyniono wszelkie starania, aby prezentowana publikacja odzwierciedlała aktualny stan kompleksowej wiedzy o średniowiecznych tkaninach, uwzględniając rozwój metod badawczych oraz różnych dziedzin nauki, w tym dyscyplin wykorzystywanych przy badaniach i dokumentacji obiektów zabytkowych.

Podstawą podziału paramentów na grupy w katalogu Mannowsky'ego był ich rodzaj, a właściwie funkcja. W pierwszej kolejności opisano kapy, ornaty, dalmatyki, a następnie stuły, manipularze, alby, humerały, sudaria, paramenty ołtarzowe (antependia, obrusy i ręczniki), przykrycia pulpitu i trumien, torebki (wg Mannowsky'ego na jałmużnę), skrzynkowe bursy korporalne i wianki. Taki porządek, choć był prosty i jasny, to miał jednak podstawową wadę, nie uwzględniał bowiem kompletów szat liturgicznych. Uwagi na temat takiej przynależności autor zamieszczał przy rozproszonych obiektach na końcu noty. Opracowując niniejszy katalog, generalnie zachowano zaproponowaną przez Mannowsky'ego kolejność, ale zdecydowano

się opisać obok siebie obiekty należące do jednego kompletu. Zmiana ta miała bardzo istotne znaczenie, ponieważ przede wszystkim umożliwiła połączenie najcenniejszego kompletu zachowanego w gdańskim zespole, składającego się z dwóch ornatów, dwóch dalmatyk i kapy. Ponadto połączono jedną dalmatykę z ornatem, dodano stuły i manipularze do dwunastu ornatów oraz jedną bursę do jednego z ornatów. Opisanie paramentów w zaproponowanym układzie korzystnie wpłynęło na przejrzystość katalogu, odzwierciedlając pierwotną strukturę zbioru, pozwoliło także na uniknięcie powtórzeń i odwołań.

Druga istotna zmiana to sposób opisu obiektów, z których większość ma złożoną strukturę. Mannowsky w swoim katalogu posłużył się metodą opisową, określając miejsce występowania danego elementu. O ile jest ona odpowiednia w przypadku obiektów zmontowanych z dwóch czy trzech części, o tyle przy opisach paramentów o bardziej skomplikowanej budowie jest niewystarczająca i w praktyce trudna do zastosowania. Zważywszy, że w zbiorach gdańskich znajdują się dalmatyki uszyte z ośmiu różnych tkanin jedwabnych, dwóch rodzajów wyrobów pasmanteryjnych i dwóch różnych tkanin lnianych, czy pannisellusy, w których wyróżniono trzy rodzaje tkanin jedwabnych, sześć różnych pasmanterii i dwie różnorodne tkaniny lniane – kwestia ta wymagała innego rozwiązania. Opracowano więc porządkujący i uniwersalny system opisu oznakowania poszczególnych elementów, niezależnie od rodzaju paramentu. Specjalnego oznaczenia wymagały tkaniny jedwabne i wełniane oraz wyroby pasmanteryjne. Tkaniny oznakowano, podając numer katalogu/kolejny numer tego samego elementu w opisywanym obiekcie, np. 2/1, 2/2 itd. Wyroby pasmanteryjne, takie jak taśmy tkane, kilimowe, plecione, wiązane, galony, plecionki, sznurowadła, frędzle i chwo sty, potraktowano jednakowo, niezależnie od ich formy. Oznaczono je w podobny sposób, ale dla odróżnienia od tkanin przed numerem kolejnego elementu pasmanteryjnego dodano literę P, np. 112/P1; dodatkowo określono jego lokalizację w obiekcie. Zrezygnowano ze specjalnego numerowania tkanin lnianych, zidentyfikowano je poprzez określenie miejsca występowania bądź funkcji, takich jak podszewka albo welon. W sytuacjach, kiedy były one wykonane z dwóch lub kilku rodzajów tkanin lnianych, nadano im kolejne numery. Tak ustalone zasady numeracji tkanin i pasmanterii zastosowano we wszystkich pozycjach katalogowych. Dzięki temu systemowi oznakowania można w prosty i łatwy sposób odnieść się z osobna do wszystkich elementów wchodzących w skład gdańskiego zbioru.

Znacznie większa różnica między katalogami z początku XX i początku XXI wieku występuje w opisach technologii i techniki wykonania tkanin. Mannowsky ogranicza się zazwyczaj do kilku zdań i opiera na zewnętrznym oglądzie tkaniny, podaje kolory osnów i wątków, rodzaj splotu w tle i w partiach wzoru. W 30 przypadkach zamieszcza również fotografie mikroskopowe, stosowane określenia wymagają jednak weryfikacji, a na pewno nie są wystarczające.

W obecnym katalogu szczegółowy opis materiałów jest poparty badaniami oplotów metalowych, oplotów z błony zwierzęcej oraz identyfikacją barwników. Technika wykonania obejmuje analizę splotów w tkaninach, krajkach bocznych i w brzegach warsztatowych, rozpoznanie ściągów i podkładów w haftach oraz elementów pasmanteryjnych. Opisy materiałów i techniki wykonania są dopełnione przez fotografie makroskopowe i mikroskopowe w określonej skali.

Najistotniejsze różnice między obydwo ma katalogami występują w stosowanej terminologii dotyczącej wszystkich rodzajów tkanin. To właśnie ona wymagała aktualizacji, weryfikacji i uzupełnienia zgodnie z obecnym stanem wiedzy.